

*Silviu B. MOLDOVAN**

GRUPUL DE LA SAMARINA: ISTORIA UNOR PATRIOȚI AROMĂNI

THE SAMARINA GROUP:
THE HISTORY OF SOME AROMANIAN PATRIOTS

Abstract: During the Second World War, the leaders of the Aromanian population in the Balkans intensified their efforts to affirm their national identity and create an Aromanian state.

After 1944, some of the Aromanian patriots took refuge in Romania and came to the attention of the new communist authorities.

The study reconstructs, based on unpublished documents, the way in which the Romanian authorities pursued, arrested, investigated and sentenced these Aromanians whom the governments before 1944 supported.

Keywords: Aromanians, Samarina Group, communism, Alcibiade Diamandi, Sterie Pișpiricu

*

Având în vedere expansiunea studiilor referitoare la minoritățile etnice, fie ele istorice, fie formate din imigrări recente, pare plauzibilă și este, în orice caz, dezirabilă o anumită recrudescență a cercetărilor dedicate comunităților românești din întregul sud-est al Europei. Dintre acestea, desigur că nu ar putea lipsi aromânii, cei a căror existență etnică a fost recunoscută, în perioada modernă, de două ori: în 1905, prin *irideaua* sultanului otoman și în 1913, prin Pacea de la București, care punea capăt războaielor balcanice. În urma acumulărilor produse timp de multe decenii, aromânii și-au câștigat, în fața românilor nord-dunăreni, un prestigiu simbolic și o fascinație culturală care poate fi, ea însăși, un obiect de studiu. Nu degeaba un scriitor și un pedagog de talia lui Constantin Kirițescu simțea nevoia să sublinieze proveniența sud-dunăreană a unor dascăli ai săi, care l-au impresionat

* Directorul Direcției Cercetare, Expoziții, Publicații din cadrul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității; cercetător științific gradul I în cadrul Centrului de Istorie și Civilizație Europeană al Academiei Române – Filiala Iași; ORCID: 0000-0001-5352-8325 (silviumldvn@yahoo.com).

prin forța morală ce o radiau: „Mi-au lăsat o amintire bună câțiva dintre profesorii acestei clase. Primul era Ștefan Mihăileanu, macedonean, om îndesat, voinic, vioi și jovial. Preda latina și istoria. (...) Am avut parte și de alți profesori remarcabili. Unul dintre ei a fost latino-elenistul Nicolae Barbu. (...) După moartea lui prematură am avut două debuturi dascălești, doi macedoneni, pe Iuliu Valaori la latină și pe Gheorghe Murnu la greacă. Primul, impetuos ca un palicar, al doilea, blând, ingenuu și resemnat ca un filosof. Valaori a devenit unul din cei mai activi și entuziaști propovăduitori ai limbilor clasice în școala română, iar Murnu s-a specializat în istoria artelor și a tradus *Iliada* și *Odiseea* în versuri hexametrice, într-o românească neaoșă și plină de pitoresc”¹. Același Constantin Kirițescu opina, în privința lui Iuliu Valaori, că acesta posedă „un complex de daruri sufletești mai rare, dar prezente în toate momentele, care a dat un colorit specific și un farmec deosebit acestei personalități”². Nu era, așadar, de mirare că menținerea, multă vreme, a importanței predării limbilor clasice în învățământul secundar românesc se datora, în mare măsură, atracției pe care o exercita personalitatea lui Iuliu Valaori: „Datoria față de adevăr ne mai obligă să constatăm că nu atât argumentele aduse de el în lupta discuțiilor au fost hotărâtoare, ci mai ales condescendența pentru persoana lui, ca un omagiu adus entuziasmului, focului sfânt, aș putea zice și durerii cu care-și înnobila pledoaria în favoarea acestui învățământ. Trebuie să vedem aici și măsura considerației deosebite, a trecerii de care se bucura în lumea școlară și în sus, la superiorii săi, și în lături, la colaboratori, și în jos, la subalterni. Argumente de felul acestora: «să nu-l supărăm pe Valaori», sau «trebuie să-l satisfacem și pe Valaori», ori «nu se poate să nu ținem seama și de ce spune Valaori», erau determinante în discuții; ele sunt tipice pentru locul de autoritate și de simpatie pe care-l ocupa în lumea școlară. De aceea am putea spune că și-a câștigat izbânzile mai mult cu persoana sa, decât cu puterea argumentelor sale”³.

Alcibiade Diamandi (Alcibiadis Diamandy) nu a fost un intelectual de marcă. Numele lui, care a stârnit o serie de controverse, inclusiv în timpul vieții acestuia, este astăzi relativ cunoscut, în legătură cu tentativa, sortită, în mod firesc, eșecului, de a crea un „al doilea stat românesc” în partea de nord a Greciei, în contextul celor două războaie mondiale. Mai puțin cunoscute sunt evenimentele prin care a trecut acesta în țara-mamă. Născut la 13 august 1893, la Samarina, Alcibiade Diamandi s-a stabilit în România încă înaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Arestat la 21 februarie 1948, acesta „a murit subit”, conform documentelor arhivate de către fosta

¹ Constantin Kirițescu, *O viață, o lume, o epocă. Memorii* (București: Editura Sport-Turism, 1979), 62-63.

² Constantin Kirițescu, *Portrete. Oameni pe care i-am cunoscut*, introducere de Costin C. Kirițescu (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985), 245.

³ *Ibid.*, 248.

Securitate⁴, în data de 9 iulie 1948, cauza imediată a decesului fiind un „infarct cardiac”⁵.

Pornind de la impresia, neașteptat de puternică, lăsată de lectura unor declarații ale lui Diamandi despre evenimentele trăite în Grecia (prea puține fiind păstrate în dosarul lui penal, din păcate), investigațiile efectuate în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității m-au dus rapid la identificarea dosarelor altor aromâni, născuți tot în Samarina și refugiați apoi în țara-mamă, întocmai ca Diamandi: Nicolae Mătușu (Matuși), născut la 15 august 1899⁶, Cuza Hota (Hotta), născut la 22 februarie 1902⁷ și Toma Pișpiricu (născut la 15 noiembrie 1901)⁸. Cititorul poate constata cu ușurință solidaritatea care s-a creat și păstrat între aceștia, care se cunoșteau din copilărie, fiind, de obicei, colegi de școală și, uneori, având și relații de rudenie. Dacă dosarul penal cu nr. 138164, avându-l ca titular pe Alcibiade Diamandi, are un conținut sumar, care pare improvizat, cele ale lui Mătușu, Hota și Pișpiricu sunt extrem de bogate în informații, atât în ceea ce privește situația acestora din România (unde au fost supuși, cu toții, represiunii politice de către regimul comunist⁹), cât și în privința activității lor anterioare, desfășurate în Grecia. Pe lângă unele acțiuni, care pot fi considerate drept secesioniste, în aceste dosare se regăsesc destul de multe detalii despre ajutorarea școlilor românești din Grecia, distribuirea ajutoarelor materiale trimise de guvernul român populației aromâne, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, dar și despre asistența bănească și medicală acordată aromânilor internați de guvernul grec în unele facilități insulare, înainte de izbucnirea acestuia¹⁰. Ocazional, apar și unele mențiuni despre presupuse implicări ale fostelor servicii secrete românești din perioada regalității, în favoarea persoanelor active în acțiunea de ajutorare morală și

⁴ Vezi Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Penal, dosar nr. 138164, f. 123.

⁵ Ibid., f. 124.

⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603 (cu trei volume), fond Penal, dosar nr. 3186 (cu un volum) și fond Informativ, dosar nr. 778453 (cu un volum).

⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 59881 (cu două volume), fond Informativ, dosar nr. 937386 (cu un volum).

⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 68244 (cu două volume).

⁹ La început, Cuza Hota ocupase o funcție oficială în cadrul guvernului condus de dr. Petru Groza (consilier principal în Ministerul Informațiilor), aflându-se însă, deja, în urmărirea informativă a Siguranței și fiind chiar percheziționat la domiciliu, la 21 decembrie 1946 (vezi ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 59881, vol. 1, f. 2).

¹⁰ Recomand, pentru documentarea aprofundată a poziției statului român față de comunitățile din Balcani, în prima jumătate a secolului trecut, lucrările de sinteză ale istoricului ieșean Ionuț Nistor: *Identitate și geopolitică. Românii din sudul Dunării în timpul celui de Al Doilea Război Mondial* (București: Editura Academiei Române, București, 2014), 330 p., respectiv *Problema aromână în raporturile României cu statele balcanice 1903-1913* (Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009), 305 p.

materială a minorității aromâne din Grecia. Astfel, într-o notă informativă din 21 noiembrie 1947 sunt invocate neînțelegerile avute de Cuza Hotta cu Constantin Gane, ministrul României la Atena, în urma cărora „Hotta a plecat la București reușind ca prin intervenția SSI-ului, al cărui informator era, să-i fie anulată rechemarea” din funcția de atașat de presă al Legăției României¹¹.

Cel mai puțin cunoscut din grupul celor patru născuți la Samarina este, probabil, Toma Pișpiricu. Născut la 15 noiembrie 1901, acesta s-a refugiat în România în anul 1944, după asasinarea, de către partizanii comuniști greci, a președintelui Comunității Române din Salonic, Atanase Vanghele (al cărui adjunct era Pișpiricu)¹². Acesta a fost arestat de Securitate la 6 septembrie 1948, fiind „cercetat și încadrat în C[olonie de] M[uncă] pentru activitatea desfășurată în cadrul «Comunității Românești» din Salonic”¹³. Întrucât termenele de internare au fost succesiv prelungite, în ciuda inexistenței unei condamnări anterioare¹⁴, sau măcar a unei anchete care să se poată finaliza cu o sentință de condamnare, Toma Pișpiricu „a fost adus la MAI pentru recercetare” abia în ianuarie 1955, ocazie când se constată nevinovăția lui¹⁵. În fine, acesta este pus în libertate la 18 mai 1955¹⁶.

În timpul anchetelor efectuate, Toma Pișpiricu a negat complet că ar fi colaborat cu trupele de ocupație germane și italiene din Grecia, recunoscând însă, cât se poate de deschis, faptul că a „manifestat sentimente românești”. Merită menționat și faptul că Toma Pișpiricu (ce fusese acuzat de justiția greacă, în 1947, că ar fi fost maior al armatei italiene), era de fapt un veteran grec de război, participând la luptele împotriva trupelor turce, în Asia Mică (1922) și în Tracia (1923), continuând a servi în cadrul armatei grecești până în anul 1927¹⁷, fiind degradat în 1942, tocmai de „guvernul Quisling” instalat la Atena în vremea ocupației¹⁸. Mai mult, așa cum acesta a arătat, în cadrul interogatoriului din 8 septembrie 1954, Toma Pișpiricu fusese chiar „decorat cu Vitejie în anul 1927, războiul greco-turc”¹⁹.

Autoritățile comuniste par a-și fi amintit de existența (în detenție) a lui Toma Pișpiricu abia la șapte ani după prima anchetă, aparent sub impactul unor presiuni din partea Greciei. În urma concluziilor desprinse în anchetă, în *Rechizitoriul nr.*

¹¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 937386, f. 31.

¹² Vezi ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 68244, vol. 1, f. 58.

¹³ Ibid., f. 64.

¹⁴ Deseori, în special în deceniul al șaselea, deținuților politici cărora le expirau condamnările stabilite de instanțele de judecată li se prelungea privarea de libertate, prin internări în unități de muncă.

¹⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 68244, vol. 1, f. 64.

¹⁶ Ibid., ff. 65, 116.

¹⁷ Ibid., f. 17.

¹⁸ Ibid., f. 86.

¹⁹ Ibid., f. 4.

1087/3 mai 1955, privitor la Toma Pișpiricu, semnat de căpitanul de Justiție Gheorghe Alexandru, procuror militar ajutor, se arăta că: „Martorii audiați în această cauză: Hota Cuza, Dabura Octavian, Ghitea Dumitru și Mătușu Nicolae confirmă cele declarate de către învinuit și susțin că scopul comunității din Salonic a fost acela de a se ocupa cu probleme administrative și culturale, și că nu cunosc dacă Pișpiricu Toma ar fi avut legături cu trupele fasciste de ocupație”²⁰. Prin urmare, „având în vedere că faptele învinuitului nu întrunesc elementele constitutive ale vreunei infracțiuni incriminată de legea penală”, cauza a fost clasată²¹.

Foarte interesantă este propunerea formulată în finalul *Referatului* din 9 octombrie 1948 al locotenentului de Securitate Iosif Vică Giuglan, referitor la cercetările întreprinse asupra lui Nicolae Mătușu (care se refugiase la București în 1943, ca urmare a acțiunilor punitive declanșate împotriva conducătorilor aromâni) și Toma Pișpiricu: „Pe teritoriul român nu sunt semnați că ar fi inițiat sau participat la vreo acțiune politică cu caracter subversiv. Să fie internați, până când ei vor putea fi predați autorităților grecești de sub controlul Guvernului Markos”²². Desigur, un guvern condus de generalul Markos Vafiadis (1906-1992) nu va fi instaurat niciodată la Atena, astfel încât propunerea respectivă se solda (probabil, în mod involuntar), cu salvarea de la extrădare a celor doi militanți aromâni, însă maniera abuzivă de lucru a Securității, care îi expedia în internări administrative pe anchetații în sarcina cărora nu putea stabili dovezi de vinovăție, a condus la îndelungata privare de libertate a lui Toma Pișpiricu.

Autorul *Referatului* se referă, în același timp, la existența unor „raporturi de prietenie cu trupele de ocupație germano-italiene, în perioada 1941-1942”, încercând într-un mod stângaci și lipsit de argumente precise să stabilească, astfel, o vinovăție în sarcina celor doi anchetați, pe motiv că acțiunile reprobabile care au fost comise de către „elementele macedoromâne” s-ar fi produs „sub influența acestei prietenii”²³.

Neavând, așadar, dovezi în acest sens, nu putem afirma că, în acest caz, avem de-a face cu o complicitate mascată prin pretexte ideologice, cităm aprecierile lui Hristu Cândroveanu, pentru reconstituirea modului de-a dreptul clandestin în care solidaritatea cu păstrătorii moștenirii spirituale aromâne s-a manifestat, totuși, chiar în anii prigoanei comuniste: „Mărturisesc cu bucurie, aici, că întotdeauna am simțit căldura cu care problema aromânilor a fost întâmpinată de frații noștri din Țară, de cercurile intelectuale îndeosebi, între care editori, scriitori, publiciști, până și în anii terorii totalitare. Anii în care oficialitatea comunistă își afișa adesea chiar ostentativ

²⁰ Ibid., f. 62v.

²¹ Ibid., ff. 62v.-63.

²² Ibid., f. 104.

²³ Ibid.

ostilitatea, vis-à-vis de noi... Ostilitate tradusă în întemnițări, deportare, marginalizare etc. Nu puteau uita nici Dej, nici Nicolae Ceaușescu (acesta din urmă, responsabil cu... comunismul în Dobrogea, prin 1945, când numeroși aromâni au împânzit pădurile Babadagului și ale Măcinului, luptând cu arma în mână împotriva orânduirii dezastruoase, instaurate de comuniștii aduși din URSS, în chesoanele Armatei Roșii); nu puteau uita Dej și Ceaușescu că aromânii s-au împotrivit fățiș dictatului, ca oameni învățați a trăi în libertate, urând colectivismul înăbușitor, de import. Și atunci, i-au aruncat în pușcării pe mulți dintre ei, i-au arestat în masă – în Banat, de pildă, în 1951, când i-au vânat cu miile, în miez de noapte, i-au încărcat în vagoane bine păzite, de «oameni în salopetă», și i-au azvârlit pe miriștile Bărăganului. Unde și-au săpat apoi bordeie, ca în însemnările lui Dinicu Golescu! Nu puțini murind, fie în temnițe, fie în deportare... Asemenea ani apăsători nu pot fi uitați de nimeni, dar lor le contrapunem, totuși, căldura celor, deloc puțini, ce erau lângă noi, sprijinindu-ne moral, oamenii de cultură pe care îi invocam mai sus, fără a-i numi, fiind, spre lauda acestui popor, prea mulți! (...) Așa se face că aromânii, dispăruți din manualele școlare (dialectele românești, sudice, nu mai existau deci, pentru comuniștii «români»), nu au fost cu totul uitați”²⁴.

Într-un târziu, chiar comandantul Penitenciarului Gherla, faimosul căpitan Petrache Goiciu, comunica Ministerului Afacerilor Interne următoarele, referitor la Toma Pișpiricu, în data de 25 ianuarie 1954: „Susnumitul se află internat din anul 1948 fără dosar și fără decizie de internare și *deci este reținut ilegal* (subl. SB-M), pentru aceste motive vă rugăm să binevoiți a ne comunica cât mai urgent situația susnumitului. În cazul că numitul nu prezintă un element readaptat în societate rugăm a ni se trimite de Dvs. dosar de internare, precum și decizia respectivă, pentru a nu fi reținut ilegal”²⁵. Remedierea acestei situații abuzive (evident, fără a se acorda și compensațiile cuvenite, în mod normal, celui deținut în mod ilegal) nu a fost însă nici rapidă, nici ușoară. Rezistența opusă de aparatul de Securitate se dovedește prin emiterea unui *Mandat de arestare*, în data de 15 martie 1955, prin care i se fixa, lui Toma Pișpiricu, o fantezistă culpă de „activitate intensă contra clasei muncitoare”²⁶.

Pentru a percepe mai profund atmosfera creată în anul 1955, în jurul acestui deținut, cât și pentru a vedea tertipurile prin care anchetatorul încerca să stabilească gradul de vinovăție al anchetatului, cele mai relevante sunt procesele verbale de interogatoriu din datele de 5, respectiv 8 martie 1955. Întrucât Pișpiricu fusese condamnat la moarte de justiția din Grecia, în anul 1947, pentru presupusa lui colaborare cu ocupanții, s-a încercat determinarea lui de a-și recunoaște raporturile

²⁴ Hristu Cândroveanu, *Aromânii* (Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1995), 32-33.

²⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 68244, vol. 1, f. 138.

²⁶ Vezi *Ibid.*, f. 127.

cu „trupele fasciste germano-italiene”, o capcană pe care acesta a evitat-o cu multă determinare: „Nu am avut niciun fel de colaborare cu trupele fasciste germano-italiene. (...) Nu am avut niciun fel de colaborare cu nimeni! (...) În hotărârea tribunalului, de condamnare, era trecut în următoarea formă: că am fost vicepreședinte al Comunității Române din Salonic și că am manifestat pe față sentimentele mele românești și că am colaborat cu trupele fasciste italiene și că de asemenea am fost maior în armata italiană, fapte pentru care sunt condamnat la pedeapsa capitală. Am spus că sunt condamnat pentru colaboraționism pentru că trebuiau să aibă o motivare în fața legilor. (...) Nu exista niciun text de lege care să considere ca infracțiune faptul de a fi președinte sau vicepreședinte al Comunității Române sau că ți-ai manifestat pe față sentimentele românești. (...) Eu am fost condamnat la 24 martie 1947 de tribunalul din Salonic la pedeapsa capitală pentru colaboraționism cu trupele fasciste germano-italiene. (...) Nu am colaborat cu trupele fasciste germano-italiene!” De asemenea, Pișpiricu declara că singura lui activitate politică a fost cea desfășurată în beneficiul minorității aromâne și arăta modul în care fusese ales vicepreședinte al Comunității Salonic din Salonic, funcție pe care a deținut-o din mai 1941 până în august 1943: „Imediat cum a venit Diamandi Alcibiade la Salonic (luna mai 1941) a chemat pe membrii Comunității la sediul Comunității, unde am fost chemat și eu. La adunarea Comunității a luat cuvântul Diamandi și a spus că guvernul din țară va ajuta populația de acolo cu alimente (guvernul Antonescian) și că e nevoie să se întărească comunitățile și să se înscrie mai mulți membri. A spus că mai târziu va trimite instrucțiuni cu privire la desfășurarea activității Comunității. La sfârșitul adunării[i] a propus Consiliului ca eu să fiu numit ca vicepreședinte al Comunității Române din Salonic, lucru ce a fost aprobat de Consiliu”²⁷. Întrucât Comunitatea Română din Salonic luase ființă încă dinainte de 1912, Pișpiricu își explica lipsa de implicare directă anterioară anului 1941 prin faptul că „Eu nu am făcut parte din Comunitate până atunci din cauză că dacă m-aș fi manifestat ca român nu puteam să proferez avocatura în fața autorităților grecești – și de aceea am rămas de partea grecilor, neînscriindu-mă în Comunitate. Cei care se manifestaseră ca români nu puteau să trăiască în Grecia, din cauza naționalismului grec”²⁸. Confruntat cu reacția de uimire, probabil prefăcută, a anchetatorului, locotenentul Ilie Stoenescu, Pișpiricu explica faptul că cei care fuseseră și anterior membri ai Comunității „nu aveau de a face cu statul grec”, în vreme ce „Din cauza profesiei mele de avocat apăream mereu în fața autorităților grecești pentru a apăra interesele clienților mei. Dacă m-aș fi manifestat ca român mi

²⁷ Ibid., vol. 2, f. 35v.

²⁸ Ibid., f. 36.

s-ar fi respins cererile și procesul respectiv”²⁹. Deznodământul inevitabil al acestei lupte fără șanse reale de succes a fost stabilirea definitivă în România a lui Pișpiricu, în mai 1944, ca urmare directă a evenimentului tragic produs la vârful Comunității din Salonic³⁰.

În ceea ce-l privește pe Nicolae Mătușu, sau Mătuși (Nicolaoș Matussis), acesta, în același an 1948, a fost „arestat și cercetat pentru activitatea desfășurat[ă] în favoarea armatei de ocupație italiene și germane din 1941-1943”, apoi în perioada 1951-1954 a fost încadrat în colonie de muncă, iar la eliberare i s-a fixat domiciliu obligatoriu, măsură care a fost ridicată în 1956³¹. Ulterior, este din nou arestat, la 2 februarie 1957 și, în fine, condamnat la cinci ani de închisoare corecțională „pentru agitație contrarevoluționară”³², fiind eliberat la 8 februarie 1964³³, după o nouă încadrare, pentru muncă forțată, în colonia Periprava³⁴. Menționăm că *Referatul* sublocotenentului de Securitate C. Pricop, din 13 iunie 1951, încheiat în urma anchetării lui Alciabiade Diamandi (care decedase în timpul anchetei, cu trei ani înainte), Nicolae Mătușu și Toma Pișpiricu se încheia cu o concluzie la fel de sceptică în privința vinovăției celor trei, dar cu aceeași soluție cinică de a tranșa soarta acestora: „Întrucât faptele comise de Mătușu Nicolae și Pișpiricu Toma au fost săvârșite pe teritoriul unui Stat străin, fapte ce nu se pot verifica de noi și deci ei nu pot fi înaintați din această cauză în Justiție, propunem încadrarea lor în U[nitate de] M[uncă]”³⁵.

Paradoxal, conform documentelor din arhiva Securității, Mătușu fusese, în tinerețe, membru al Partidului Comunist Grec (1919-1928), fiind chiar ales în Comitetul Central al acestuia, după care însă părăsește această grupare politică și contribuie la înființarea Partidului Țărănesc Grec³⁶. În 1936, când guvernul Metaxas desființează PTG, Mătușu este trimis în domiciliu obligatoriu la Larisa, până în 1939³⁷. În perioada ocupației, la fel ca Toma Pișpiricu, practică avocatura, până în

²⁹ Ibid., f. 36v.

³⁰ Ibid., f. 41v.

³¹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603, vol. 2, f. 4. Inițial, prin *Decizia MAI* nr. 5258 din 26 iulie 1954, se fixase domiciliul obligatoriu în comuna Salcâmi pentru o perioadă de 60 de luni (Ibid., vol. 1, f. 138).

³² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 778453, f. 1.

³³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603, vol. 2, f. 24. După alte documente, data exactă a punerii în libertate a fost 15 februarie 1964 (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 778453, f. 9).

³⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603, vol. 2, f. 12. Transferul de la penitenciarul din Galați la colonia de muncă Periprava a avut loc la 1 martie 1962 (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 778453, f. 133).

³⁵ Vezi Ibid., ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603, vol. 1, f. 12.

³⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 778435, f. 4.

³⁷ Ibid., f. 15.

1943, an în care decide să se stabilească în România³⁸. Împrejurările dramatice ale acestei decizii reies dintr-unul din dosarele lui penale, în care se regăsește transcrierea unei scrisori adresate de Mătușu, din Larisa, la 1 ianuarie 1943, lui Alcibiade Diamandi. Astfel, acesta îi expunea „Iubitului Alchi” faptul că, într-un timp scurt, fuseseră asasinați „48 dintre ai noștri”³⁹, făcând cunoscute și amenințările abătute asupra sa („Poate nu vei mai primi altă scrisoare din partea mea fiindcă cei din Atena m-au fost avizat că voi fi ucis”). În final, autorul scrisorii afirma că „eu rămân aici și voi plăti cu viața mea visul pe care l-am trăit”⁴⁰. Cu toate că, după punerea în libertate, se stabilise în București, la cererea guvernului grec, care solicitase în mod oficial extrădarea acestuia, cu un an înainte, Nicolae Mătușu a fost predat autorităților elene, care l-au judecat la Atena pentru înaltă trădare (ca pe mai mulți membri ai „Legiunii Romane”, imediat după război, în 1945-1947). Conform puținelor informații publice identificabile, la această instanță, cu sprijinul martorilor apărării, a fost declarat nevinovat de crimele de război imputate „Legiunii”, dar i s-au retras drepturile civice, deoarece condusese o mișcare separatistă. Mătușu a argumentat că el nu combătuse statul grec, ci numai comunismul. În 1976 a fost amnistiat oficial și drepturile sale civile au fost complet restaurate de către un tribunal grec. Și-a trăit restul vieții la Atena, decedând în 1981. Acesta a fost

³⁸ După unele formulări ale Securității, Mătușu „fuge în România” încă din 1943 (*Ibid.*, f. 4). Conform *Referatului privitor pe numitul Mătușu Nicolae*, al Direcției Regionale Dobrogea a MAI, „în România a venit la 18 decembrie 1943 iar viza de plecare din Grecia a obținut-o de la Legația Română pe considerentul că era macedonean – român” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603, vol. 2, f. 9). Conform unei *Note informative* date la 9 decembrie 1962, de un deținut internat în colonia de muncă unde se afla și Mătușu, acesta i-ar fi spus informatorului că „a venit în țară din 1944 de pe timpul lui Ion Antonescu, ca fugar și a stat ascuns la dr. N. Hagilira” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 778453, f. 46). Scrisoarea citată mai sus conține puternice reproșuri la adresa guvernului român și a lui Alcibiade Diamandi personal, pe motiv că populația românească din Grecia fusese abandonată în fața violențelor care se înmulțeau împotriva ei. Scrisoarea fusese scrisă în limba greacă (deoarece Mătușu doar vorbea românește, fără a putea scrie astfel) și pare a fi fost tradusă, pentru anchetatori, de profesorul George Murnu.

³⁹ „În regiunea Larisa, la începutul lui 1943, existau 30 de victime ale bandelor de toate categoriile, dintre care 18 greci și 12 români. Evidențele autorităților românești din zonă rețineau 60 de aromâni uciși până în ianuarie 1943, alți câțiva asasinați de comuniștii greci în urma atacului asupra localității Farsala și 10 victime ale revoluționarilor eleni în cursul lui 1943 pentru colaborarea cu italienii” - Ionuț Nistor, *Identitate și geopolitică. Românii din sudul Dunării în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial* (București: Editura Academiei Române, 2014), 81.

⁴⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603, vol. 1, f. 100.

singurul membru al „grupului de la Samarina” care, într-un fel sau altul, s-a repatriat în Grecia natală⁴¹.

Un catalizator al acestui grup a fost, însă, cu siguranță, Cuza Hota (Hotta). Mai precis, catalizatorul lui civil, în timp ce catalizatorul militar și, în sensul larg al cuvântului, politic, a fost Alcibiade Diamandi, în ciuda decesului prematur al acestuia. În *Hotărârea de trecere în evidență*, din 3 februarie 1962, a lui Cuza Hota, se preciza că fostul diplomat „a fost agent al SSI-ului și a întreținut relații cu trupele de ocupație”⁴². Acesta se situa, în primii ani postbelici, într-o situație foarte diferită de cea a confrăților săi, deoarece, în ciuda implicării sale în diplomația românească „veche”, și chiar în operațiunile discrete ale serviciului secret român, continua să ocupe o poziție oficială convenabilă în cadrul statului român, ca angajat al guvernului, situat chiar în proximitatea primului ministru dr. Petru Groza, fiind și vizitat frecvent de însuși șeful de cabinet al acestuia, în camera de hotel în care își ducea traiul⁴³. În ciuda, din nou, a acestei situații, Cuza Hota era intens urmărit informativ de către serviciul secret comunist⁴⁴, care constata și faptul că fostul diplomat „participă la toate festivitățile și recepțiile date de guvernul român, în onoarea membrilor guvernelor străine, care au venit în țara noastră ca: Mareșalul Tito, dl. prim-ministru Gh. Dimitrov și alții”⁴⁵. Deși era înregistrată și informația că Hota fusese demis din serviciul diplomatic activ încă din septembrie 1940, deoarece autoritățile legionare de la București îl considerau „dușman al Axei”⁴⁶, nu lipseau de la dosar nici informațiile conform cărora cei doi cumnați ai acestuia, care rămăseseră în Grecia (Hota era, de altfel, rudă cu însuși Alcibiade Diamandi) au suportat răzburarea autorităților de la Atena tocmai pe baza calității lor de afini ai lui Hota, așa cum se arată într-un raport al Siguranței din 16 octombrie 1947: „Din cauza activității dusă de numitul pentru promovarea elementului românesc din Macedonia grecească, actualul regim din Grecia a condamnat la muncă silnică pe viață pe cei doi cumnați ai săi aflați acolo”⁴⁷. Acest document, pe care se menționa că „se va transmite la cerere și numai Dlui. Dir[ector] G[ene]ral”, are un ton pozitiv asupra

⁴¹ Împrejurările acestei extrădări nu îmi sunt, încă, în mod concret cunoscute. Elucidarea acestora este una dintre prioritățile proximelor cercetări. Trebuie însă menționat faptul că Mătușu se aflase în România ca cetățean grec.

⁴² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 937386, f. 91. Aceleași informații sunt reluate întocmai și în *Hotărârea privind scoaterea din evidența dosarului de problemă nr. 349 a numitului Cuza Hotta*, datat 3 iunie 1963 (acesta a decedat în 1963) – Ibid., f. 92.

⁴³ Ibid., f. 1.

⁴⁴ Organele de contraspionaj au solicitat supravegherea informativă a lui Cuza Hota la 12 decembrie 1947 (Ibid., f. 2), însă în dosar se găsesc și unele informări anterioare acestei date.

⁴⁵ Ibid., f. 13.

⁴⁶ Ibid., f. 33.

⁴⁷ Ibid.

activității celui urmărit, menționându-se, de asemenea, arestarea lui de către „Cămășile Negre Italiene”, din cauza acțiunilor întreprinse din „regiunile locuite de români” (mai 1943), anchetarea lui de către Gestapo, care îi reproșa colaborarea cu „organizațiile democratice” din Grecia (octombrie-noiembrie 1943) și faptul că „evreii fugiți din țară în Grecia - în timpul prigoanei – afirmă că le-a acordat un mare sprijin prietenesc”⁴⁸. Conform propriei declarații, Hota a fost expulzat din Grecia în martie 1945⁴⁹.

După o primă tentativă, eșuată, de a fi condamnat, la începutul anului 1947⁵⁰, Hota a fost înlăturat de la Direcția Presei în anul 1948, acesta afirmând, ulterior, că „a fost comprimat din Min[isterul] Informațiilor pentru antecedente” (și aici enumera ipostazele lui din învățământul românesc din Grecia)⁵¹. Dacă între 1948 și 1950, activitatea lui Hota nu este cunoscută, se știe că în 1950 a lucrat câteva luni la Sovromasigurare, apoi la Ministerul Metalurgiei și Industriei Chimice, cu post la Institutul Metalurgic Bănățean din Timișoara, unde lucra, încă, în 1952⁵². Conform, însă, unei note informative din 1955, acesta a fost internat la Galeș, Peninsula și Poarta Albă⁵³. În dosarele altor membri ai „grupului de la Samarina”, acesta este menționat, de câteva ori, ca deținut.

În încheiere, revin asupra ideii că am subestimat această temă de cercetare, influențat fiind de vagile informații care circulau, despre așa-zisul Principat al Pindului. Citez, pentru contrast, un fragment dintr-o declarație a lui Alcibiade Diamandi, în care acesta povestește, probabil în timpul anchetei care se va solda cu decesul său „subit”, conciliabulele sale din anul 1920 cu un general francez (al cărui nume îl uitase între timp), fostul șef al intendenței generale a trupelor aliate de la Salonic și apoi de la Atena (până în 1919): „La întrebarea d-sale de ce nu am plecat din Grecia la 1917, după italieni, când aveam asistența atât de privilegiată, fiind copilul lor favorizat, cu foarte mari posibilități și perspective, după ce am discutat mai mult în prezența d-lui Drosopulos [guvernatorul Băncii Naționale a Greciei] și am expus procedeul șoviniștilor greci, precum și legăturile mele sufletești față de

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 59881, vol. 1, f. 6.

⁵⁰ Acuzația fusese aceea de posesie ilegală a unei arme. Descinderea în urma căreia a fost descoperit corpul delict avusese loc în decembrie 1946 (Ibid., f. 5). Cuza Hota a declarat că avea pistolul respectiv de 7 ani, din vremea când își desfășura activitatea diplomatică în Grecia (Ibid., f. 4). Chiar dacă în dosar nu se regăsesc documente explicite în acest sens, din lectura acestuia rezultă că Hota a fost achitat de acuzația de posesie ilegală de armă. De altfel, autoritățile statului au emis o adresă conform căreia acesta avea dreptul să poarte armă, având în vedere condițiile dificile în care își desfășura activitatea în Grecia. În plus, legea care interzicea posedarea de arme, fără permis, a apărut abia în anul 1946.

⁵¹ Ibid., vol. 2, f. 11.

⁵² Ibid., f. 2.

⁵³ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 937386, f. 75.

interesele colectivității românești, a răspuns: «Cher Diamnadi, tu est f...». Se poate, am spus, că este o nebunie, dar sunt persoane care judecă cu inima mai mult și alții, mai practice, cu capul. Eu vă iubesc, mi-a spus, admir energia d-tale, dar îți recomand, când ascuți inima, să nu uiți capul. De la 1920 nu l-am mai întâlnit. La momente grele însă, și încurcate, dacă nu prea întârziate, răsună vocea generalului francez⁵⁴.

Ar fi foarte greu de recunoscut, în fragmentul citat mai sus, personajul descris în documentele organelor informative ale României comunizate. Într-un astfel de document, se spunea, despre Cuza Hota, că acesta „Este regizorul întregii activități criminale a vărului său, personajiu abject și afacerist venal⁵⁵, Alcibiade Diamandi, pentru crearea «Statului Independent al Pindului», în care ei urmau să fie conducători. În acest scop Hota a venit la București și a ținut discursuri studenților macedoneni la căminul din Str. Matei Voevod, îndemnându-i să plece în Grecia, unde vor pune bazele «Statului Independent al Pindului». În acest scop a recrutat aproximativ 40 de tineri, cărora le-a dat bani și pașapoarte ca să plece în Grecia. La această activitate a avut incontestabil întregul sprijin al autorităților (Mihai și G-ral Antonescu)⁵⁶. Într-un puternic contrast cu astfel de opinii, autorul, din păcate anonim, al *Notei* date 28 noiembrie 1947, formulează aprecieri foarte binevoitoare, pe același subiect: „În perioada ocupației germano-italiene din Grecia, Hotta n-a căutat, după părerea mea, decât să profite de cunoștința limbei italiene și de relațiile ce și-a creat printre diplomații italieni din Atena – mult mai numeroși atunci ca oricând – pentru a veni în ajutorul nenorocitei populații românești din Macedonia, populație pe care a salvat-o uneori chiar de la moarte⁵⁷”.

Patrioții aromâni au fost cunoscuți, în ultimele decenii, în bună măsură și prin prisma aprecierilor extrem de admirative ale lui Petre Țuțea: „Mă întreba Marin Preda cum era cu macedoromânii și i-am zis: domnule Preda, macedoromânii nu sunt români, sunt super-români, români absoluți. Atât de năpăstuiți și goniți, au instinct național de fiară bătută. Iar eu și dumneata, pe lângă ei, avem forță domestică de rațe. Măcăim. Am stat cu macedoromâni în temniță. Îi băteau până îi

⁵⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 138164, ff. 45-46.

⁵⁵ Înclinația lui Alcibiade Diamandi către afaceri, în beneficiul cărora valorifica și relațiile sale politice cu italienii, a fost criticată și în perioada activității sale în Balcani, chiar de către reprezentanți ai populației aromâne - vezi Ionuț Nistor, *Identitate și geopolitică. Românii din sudul Dunării în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial* (București: Editura Academiei Române, 2014), 33, 82.

⁵⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 937386, f. 35.

⁵⁷ Ibid., f. 38. În ciuda relațiilor echivoce și sinuoase cu autoritățile italiene de ocupație, se pare că diplomații Romei îl atenționaseră pe primul ministru grec că „Diamandi își exercită puterea ca reprezentant al minorității române. El este prieten apropiat al Italiei și este acceptat așa de autoritățile italiene” (Ionuț Nistor, *Identitate și geopolitică*, 33).

omorau, dar nu declarau nimic. Au o bărbăție perfectă”⁵⁸. Există indicii că Petre Țuțea i-a cunoscut, în timpul detenției, pe unii dintre protagoniștii acestui articol.

Nu este singura opinie care confirmă existența acelei țării de caracter care reiese și din evocarea lui Alcibiade Diamandi. În general, opiniile celorlalți români despre vitejia aromânilor erau pozitive, chiar și atunci când erau exprimate în mediul intim, cu excepția șocului emoțional negativ produs de atentatele teroriste comise, în perioada interbelică, de unii legionari recrutați din rândurile macedoromânilor veniți în România. La 26 martie 1973, unul din invitații lui Nicolae Carandino (scriitor român, fost deținut politic național-țărănist, care își revendica și o origine greacă), afirma, despre aromâni (pe care îi numește cu termenul uzual de „macedoneni”) că aceștia „sau sunt de un lichelism de nu poate nimeni să-i depășescă, sau sunt oameni de o convingere care merg până dincolo de viață”⁵⁹. Conform unei alte interceptări ambientală realizată de Securitate tot în casa lui Carandino, în cadrul unei convorbiri purtate, la 3 august 1973, alternativ în românește și în grecește, la întrebarea gazdei „dacă mai există problema macedoneană”, unul dintre invitați răspunde că, „de când e Papadop[ol]ulos conducător unul nu vorbește altă «limbă» decât cea oficială. Cum zice unul ceva alături, e trimis pe ins[ula] Iaros”⁶⁰. În cazul unei lecturi sistematice și răbdătoare, arhiva fostei Securități dezvăluie numeroase astfel de mențiuni referitoare la românitatea balcanică, astfel încât putem anticipa și identificarea de fapte proprii deceniilor postbelice, care să fie, însă, semnificative pentru destinul militanților aromâni din Grecia, chiar pentru o evaluare mai obiectivă a acestuia (fără a ignora nici anumite fapte reprobabile care cu siguranță că, din punctul de vedere al patrioților greci, s-au petrecut, în timpul ocupației germano-italiene, inclusiv tentativa de desprindere a unor teritorii, cu ajutorul Italiei).

Întrucât povestea acestui grup de patrioți aromâni, născuți în Grecia și nevoiți, de împrejurări extrem de vitrege, a se refugia în țara-mamă, România, se dovedește una extrem de incitantă (și, în egală măsură, prea puțin cunoscută până acum), cu atât mai mult cu cât numelor menționate în prezenta introducere în temă, li se adaugă și altele, identificate, progresiv, pe parcursul studiului⁶¹, am optat pentru prezentarea acestui scurt text, urmând a extinde rezultatele cercetării, într-un timp cât mai scurt⁶². În ceea ce mă privește, am identificat, chiar și la o cercetare

⁵⁸ 321 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea, cu o prefață de Gabriel Liiceanu (București: Editura Humanitas, 1993), 69.

⁵⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3728, vol. 9, f. 92.

⁶⁰ Ibid., f. 424v.

⁶¹ Este vorba despre alți aromâni originari din Grecia care se stabiliseră, treptat, în România, rude sau colaboratori ai celor menționați mai sus.

⁶² Primul text pe care l-am elaborat în cadrul acestui proiect care a ajuns să mă captiveze a fost publicat în urmă cu doi ani: „Toma Pișpiricu, un aromân patriot în ancheta Securității (1955),” în volumul *Experimentul Pitești - Reeducare prin tortură: comunicări prezentate la*

grabnică, tot mai mulți membri ai acestor cercuri aromânești venite în țara-mamă, precum Nicolae Hagibira, Dabura Zicu, Mihail Caratașu, Anastase Caratașu, Elefterie Celea, Decebal Celea, Ferdinand Celea, Gheorghe Celea, Mihail Zeană și, desigur, deasupra tuturor, academicianul George Murnu (1868-1957), cel care a înlesnit, chiar în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, contactele militanților aromâni din Grecia în sfera politicii guvernamentale de la București⁶³.

Românitatea balcanică, precum și problemele specifice acesteia, sunt complexe⁶⁴, iar imigrarea, relativ masivă, către statul român a adus, oarecum, acea complexitate și aici. Aceasta ar favoriza realizarea unui evantai larg de studii, chiar interdisciplinare, dedicate generațiilor succesive de imigranți, tiparului comportamental și temperamental imprimat de statele diferite din care aceștia au provenit, inclusiv din perspectiva momentului istoric în care și-au părăsit pământurile natale (înainte ori după dezmembrarea Imperiului Otoman, înainte sau după începutul celui de Al Doilea Război Mondial). Încercând să mă integrez într-o astfel de perspectivă, dar ținând cont și de gradul special de coeziune al acestui

Simpozionul Internațional, ediția a XXI-a, Pitești, 08-10 octombrie 2021 (Pitești: Fundația Culturală Memoria, Filiala Argeș, 2022), 175-184. Aici am publicat, integral, două procese-verbale ale interogatoriilor care i-au fost luate lui Toma Pișpiricu în anul 1955, cu ocazia reanchetării acestuia.

⁶³ Recunoașterea lui George Murnu drept o personalitate reprezentativă a comunității aromâne din România și din afara ei este mult mai veche. Încă din timpul Primului Război Balcanic (1912), ca urmare a asasinatelor și a distrugerilor îndreptate împotriva populației aromâne, în contextul eforturilor țării-mamă de a oferi acesteia compensații materiale, „la nivel oficial s-a constituit și o comisie formată din M. Burghele, George Murnu și Iuliu Valaori, care i-au împărțit pe cei păgubiți în trei categorii: cei care și-au pierdut casa sau prăvălia, cei cărora li s-a prădat avutul și cei care au pierdut diverse alte bunuri” - Ionuț Nistor, *Problema aromână în raporturile României cu statele balcanice 1903-1913* (Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009), 232. Murnu a depășit, de altfel, limitele mandatului său politic, implicându-se și în acțiuni cu caracter internațional, chiar în anul următor: „Cel mai semnificativ punct de reper în acest caz este turneul diplomatic în principalele capitale europene făcut de o delegație a Societății de Cultură Macedo-Române, în perioada februarie-aprilie 1913. Fără a angaja răspunderea guvernului român, Nicolae Papahagi, George Murnu și Iuliu Valaori, ultimii doi fiind membri ai comisiei specializate din cadrul Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, pentru supravegherea bunei funcționări a școlilor românești din Balcani au promovat interesele macedoromânilor în fața marilor cabinete” (Ibid., 235). Acest turneu nu a avut niciun rezultat favorabil, ceea ce l-a determinat pe George Murnu să adopte o poziție critică și față de gradul de implicare al guvernului de la București.

⁶⁴ „Balcanii au constituit la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX o zonă de confluențe și de interferențe etnolingvistice, un spațiu al multiculturalității și al diversității confesionale. Acest «mozaic» de națiuni, cu interese diverse, de multe ori antagonice, a fost sursa unor conflicte mocnite, ce au erupt periodic, transformând regiunea într-un centru de interes pentru diplomația europeană” (Ibid., 41).

grup⁶⁵, dincolo de coincidența locului lor de naștere⁶⁶, i-am numit pe cei cărora le dedic acest modest studiu, drept „grupul de la Samarina”.

BIBLIOGRAFIE

- Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Penal, dosar nr. 138164, dosar nr. 10603, dosar nr. 3186 (cu un volum) ; dosar nr. 59881, dosar nr. 937386, dosar nr. 68244; fond Informativ, dosar nr. 778453.
- *321 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, cu o prefață de Gabriel Liiceanu. București: Editura Humanitas, 1993.
- Căndroveanu, Hristu. *Aromânii*. Craiova: Editura Scrisul Românesc, 1995.
- Kirițescu, Constantin. *O viață, o lume, o epocă. Memorii*. București: Editura Sport-Turism, 1979.
- Kirițescu, Constantin. *Portrete. Oameni pe care i-am cunoscut*, introducere de Costin C. Kirițescu. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- Moldovan, Silviu B. „Toma Pișpiricu, un aromân patriot în ancheta Securității (1955).” În *Experimentul Pitești - Reeducare prin tortură: comunicări prezentate la Simpozionul Internațional, ediția a XXI-a, Pitești, 08-10 octombrie 2021*. Pitești: Fundația Culturală Memoria, Filiala Argeș, 2022. 175-184.
- Nistor, Ionuț. *Identitate și geopolitică. Românii din sudul Dunării în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial*. București: Editura Academiei Române, București, 2014., respectiv
- Nistor, Ionuț. *Problema aromână în raporturile României cu statele balcanice 1903-1913*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009.

⁶⁵ În *Declarația* dată la 28 septembrie 1948, Nicolae Mătușu afirmă că: „Îl cunosc pe Toma Pișpiricu de când eram copii, fiind născut în aceeași comună cu subsemnatul. Plecând din comună la studii amândoi, nu ne-am întâlnit decât vara, în timpul vacanței. El era avocat la Salonic, iar eu la Larissa. Era băiat de familie săracă și nu știu ce politică făcea. Știu că Diamandi Alcibiade s-a dus și la el la Salonic și l-a rugat să organizeze comunitățile macedoromâne, în anul 1941” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 68244, vol. 1, f. 91).

⁶⁶ La fel ca în alte cazuri, documentele Securității conțin, în această privință, unele formulări hilare. În adresa trimisă Direcției Regionale MAI Constanța în 20 februarie 1956, înaintea celei de-a doua arestări a lui Nicolae Mătușu, de către Serviciul „C” (serviciu specializat în evidențele de Securitate), se arată că acesta era „născut la 15.VIII.1899 în com. Sanmasina – Macedonia” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 10603, vol. 3, f. 8). La 9 aprilie 1956, într-un alt document al aceluiași Serviciu „C”, comuna natală din Macedonia devenea „Saumașina” (Ibid., f. 10). Prin documentele Biroului „K” al Direcției Regionale Dobrogea, apare chiar și varianta „San Marino – Grecia” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 778453, f. 11).